

Typen plegers van seksueel geweld¹

DÉ ZEDENDELINQUENT BESTAAT NIET

Over de auteurs

Dr. Steve van de Weijer is senior onderzoeker bij het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR) in Amsterdam.

Prof. dr. Veroni Eichelsheim is senior onderzoeker bij het NSCR in Amsterdam en bijzonder hoogleraar aan de Faculteit Gedrags- en Maatschappijwetenschappen, Afdeling Ontwikkelingspsychologie van de Rijksuniversiteit Groningen.

Prof. dr. Arjan Blokland is senior onderzoeker bij het NSCR in Amsterdam en hoogleraar aan de Faculteit Rechtsgeleerdheid, Afdeling Strafrecht en Criminologie van de Universiteit Leiden.

Prof. dr. Jan Hendriks is emeritus hoogleraar aan de Faculteit Rechtsgeleerdheid, Afdeling Criminologie van de Vrije Universiteit Amsterdam, emeritus hoogleraar aan de Faculteit der Maatschappij- en Gedragswetenschappen van de Universiteit van Amsterdam en klinisch psycholoog bij behandelcentrum De Waag in Den Haag.

Jaarlijks worden ongeveer 1,8 miljoen Nederlanders slachtoffer van seksueel grensoverschrijdend gedrag of seksueel geweld. De laatste jaren is de maatschappelijke aandacht voor deze problemen sterk gegroeid, onder andere door de #MeToo-beweging en enkele grote schandalen die aan het licht kwamen. Ook vanuit de wetenschap is er veel aandacht voor deze problematiek, waarbij er veel wetenschappelijke literatuur bestaat over de plegers van zedendelicten. Eén van de bevindingen uit het bestaande onderzoek is dat plegers van seksueel geweld geen homogene groep zijn met dezelfde kenmerken, maar dat er de nodige heterogeniteit bestaat.

Vanwege de heterogeniteit

van plegers van seksueel geweld wordt er geregeld onderscheid gemaakt tussen verschillende typen plegers, bijvoorbeeld op basis van de specifieke vorm van zedendelinquentie, de modus operandi, kenmerken van plegers en slachtoffers, de relatie tussen plegers en slachtoffers, en het achterliggende motief voor het plegen van zedendelicten.

Plegers van seksueel geweld worden hierbij vaak geclassificeerd in typologieën en omschreven op basis van individuele, situationele of contextuele risicofactoren en delictkenmerken. Hierdoor krijgen wetenschappers meer inzicht in de mogelijke verschillen in achtergrond- en persoonskenmerken tussen typen plegers. Ook kunnen typologieën

helpen bij het maken van een onderbouwde inschatting van het risico op recidive en aanleiding geven voor een gedifferentieerde aanpak van dat recidiverisico.

Uit de bestaande wetenschappelijke literatuur over deze typologieën blijkt echter geen eenduidig beeld. Daarnaast ontbreekt er een overkoepelend overzicht van typologieën van alle soorten zedendelicten waardoor het inzicht in de verschillen en overeenkomsten tussen verschillende typologieën beperkt blijft. In opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en DataCentrum (WODC) hebben onderzoekers van het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandaving (NSCR) daarom een *umbrella review* uitgevoerd waarin op systematische wijze de bestaande

literatuurstudies en systematic reviews over typologieën van volwassen plegers van zedendelicten zijn samengevat (Van de Weijer et al., 2023). In dit artikel presenteren wij de belangrijkste bevindingen uit dit onderzoek.

Onderzoeksopzet

In deze zogeheten *umbrella review* zijn alle gepubliceerde literatuurstudies en systematic reviews over typologieën van plegers van zedendelicten geanalyseerd die voldeden aan de inclusiecriteria. Om meegenomen te worden moesten de studies gepubliceerd zijn in of na 1990, moest de volledige tekst beschikbaar zijn, moesten de studies in het Nederlands of Engels geschreven zijn en moesten de studies een overzicht geven van typologieën van volwassen plegers (18 jaar of ouder) van aanranding, verkrachting, ontucht met minderjarigen of online vormen van seksueel geweld (zoals kinderpornografie, sextortion en grooming). Om deze literatuurstudies en systematic reviews te vinden is er in januari 2023 een zorgvuldige zoekstrategie uitgevoerd in vier grote databases van wetenschappelijke studies. Aanvankelijk werden hierin 3054 studies gevonden die aan de inclusiecriteria leken te voldoen. Na nadere bestudering van de samenvatting en gehele tekst konden hiervan 31 studies worden geïncludeerd in de *umbrella review*, waaronder vijf systematic reviews en 26 literatuurstudies. Voor meer details over de onderzoeksopzet, de zoekstrategie en de geïncludeerde studies zie Van de Weijer et al. (2023).

Resultaten

Zoals weergegeven in Figuur 1, blijkt uit de analyse van de geïncludeerde studies in de *umbrella review* dat er aparte typologieën van plegers van zedendelicten zijn ontwikkeld voor verschillende subgroepen. Zo kan er allereerst een onderscheid worden gemaakt tussen typologieën voor plegers van online en offline zedendelicten. Binnen de typologieën van offline zedendelicten is dan weer een verdere uitsplitsing waarneembaar tussen mannelijke en vrouwelijke plegers. Waarna er binnen de typologieën voor mannelijke plegers weer aparte typologieën zijn voor plegers van verkrachting, kindermisbruik, seksuele moord en kinderporno. Hierbij moet overigens opgemerkt worden dat de typologieën over kinderpornografie in de laatste decennia vrijwel uitsluitend gericht zijn op de online varianten van kinderpornografie.

In deze bijdrage zullen we ons beperken tot de resultaten met betrekking tot mannelijke

plegers van verkrachting en kindermisbruik en tot vrouwelijke plegers. Meer informatie over de – veel specifiekere – typologieën van plegers van seksuele moorden en online zedendelicten is te vinden in het WODC-rapport (Van de Weijer et al., 2023).

Mannelijke plegers van verkrachting

In bestaande typologieën over mannelijke plegers van verkrachting wordt ten eerste vaak onderscheid gemaakt tussen plegers die handelen vanuit seksuele en niet-seksuele motieven. Uit de bestaande literatuurstudies en systematic reviews komt een overkoepelende typologie naar voren waarin vijf typen plegers van verkrachting worden onderscheiden. Twee typen plegen verkrachting vanuit een primair seksueel motief: de *compensatory* en *sadistic* plegers. Compensatory plegers zijn niet in staat om een normale relatie aan te gaan met een partner van eigen leeftijd en plegen verkrachtingen met zo weinig mogelijk fysiek geweld om gevoelens van onbekwaamheid te compenseren. Sadistic plegers zijn vaak psychopatisch en ervaren seksuele bevrediging door de pijn en angst van hun slachtoffers. Deze verkrachtingen kunnen uiteindelijk ook resulteren in seksuele moorden. Daarnaast zijn er drie typen plegers waarbij de primaire motivatie voor de verkrachting niet seksueel is: *anger/retaliaton*, *power/control*, en *opportunistic/antisocial* plegers. Macht, woede, agressie en haat zijn de drijfveren bij de *anger/retaliation* plegers. Zij hebben negatieve opvattingen tegenover vrouwen en nemen wraak op vrouwen door veel fysieke en seksuele agressie te gebruiken. Power/control plegers willen juist macht en dominantie over hun slachtoffers en gebruiken daarbij agressie ter compensatie voor hun onzekerheid over hun eigen mannelijkheid. De *opportunistic/antisocial* plegers zijn situationele plegers met een slechte impulscontrole en een impulsieve en avontuurlijke levensstijl. Deze groep pleegt impulsieve verkrachtingen, vaak tijdens het plegen van andere misdrijven.

Figuur 1. Indeling bestaande typologieën van plegers van seksueel geweld

¹ Dit artikel is gebaseerd op onderzoek dat werd uitgevoerd in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoeks- en Datacentrum (WODC). Het complete onderzoeksrapport is te raadplegen via: <https://repository.wodc.nl/handle/20.500.12832/3290>. In de tekst wordt hiernaar verwezen als 'Van de Weijer et al., 2023'.

Mannelijke plegers van kindermisbruik

Bij de typologieën die gericht zijn op mannelijke plegers van kindermisbruik wordt er vaak eerst een onderscheid gemaakt tussen plegers die een primaire seksuele voorkeur voor kinderen hebben (*preferential plegers*) en plegers die zich niet primair aangetrokken voelen tot kinderen (*situational plegers*). De groep *preferential plegers* wordt gekenmerkt door een aanhoudende en dwangmatige aantrekkingskracht tot kinderen die vaak al ontstaat gedurende de adolescentie. Zij ontwikkelen zich vervolgens niet verder tot het punt waarop zij volwassenen aantrekkelijk vinden en worden vaak gediagnosticeerd met een pedofiele stoornis. De *situational plegers* hebben daarentegen een voorkeur voor sociale en seksuele interacties met volwassenen. Zij ontwikkelen gedurende de volwassenheid echter een secundaire seksuele voorkeur voor kinderen wanneer hun zelfvertrouwen en gevoel voor eigenwaarde worden ondermijnd door stressoren. Zij misbruiken vaak kinderen tot wie zij makkelijk toegang hebben, zoals hun eigen kinderen.

Uit de onderzochte reviews blijkt daarnaast dat binnen deze twee typen plegers van kindermisbruik telkens drie subtypen onderscheiden kunnen worden. Binnen de *preferential plegers* zijn dit de subtypen *manipulative*, *introverted*, en *sadistic plegers*. De *manipulative plegers* groomen kwetsbare kinderen gedurende langere tijd om hun weerstand te verlagen. Ze gebruiken hierbij geen wapens of agressie maar geven kinderen affectie en cadeaus om de seksuele relatie in stand te houden. De *introverted plegers*, daarentegen, ontberen vaardigheden om kinderen te groomen of te manipuleren maar verlangen wel naar affectie van kinderen. De *sadistic plegers* van kindermisbruik gebruiken juist wel agressie en geweld om toegang tot kinderen te krijgen en worden seksueel opgewonden door kinderen pijn toe te brengen.

Onder de *situational plegers* kan onderscheid gemaakt worden tussen de subtypen *inadequate*, *indiscriminate*, en *experimental plegers*. De *inadequate plegers* zijn niet in staat om seksuele relaties met volwassenen aan te gaan vanwege hun negatieve zelfbeeld en onvoldoende sociale vaardigheden. Zij misbruiken

dan ook kinderen ter vervanging van volwassen seksuele relaties. Bij de *indiscriminate plegers* is er sprake van meer algemeen antisociaal gedrag en zij gebruiken kinderen voor hun eigen belangen waarbij zij zich schuldig maken aan zowel fysiek als seksueel misbruik. Tot slot worden de *experimental plegers* gedreven door een wens om te experimenteren met seksueel gedrag en zij misbruiken kinderen onder meer uit verveling.

Vrouwelijke plegers

Wat betreft vrouwelijke plegers van zedendelicten blijkt uit de umbrella review dat er in typologieën vaak een onderscheid wordt gemaakt tussen vrouwen die zelfstandig zedendelicten plegen en vrouwen die dit samen met een man doen. Dit onderscheid is ook zichtbaar in de overkoepelende typologie van vijf typen vrouwelijke plegers, die in veel overzichtsstudies wordt omschreven. Zo zijn de *male-coerced/maleaccompanied plegers* ondergeschikte vrouwen met een negatief zelfbeeld, lage intelligentie en gevoelens van machteloosheid die worden gedwongen of vergezeld door een mannelijke medepleger. Sommige van deze vrouwen zijn enkel getuige van het misbruik zonder in te grijpen, terwijl anderen juist een meer actieve rol nemen in het misbruik van kinderen. Daarentegen handelen de typen *teacher/lover* en *predisposed/self-initiated plegers* alleen. *Teacher/lover plegers* misbruiken adolescenten vanuit een machtspositie (bijvoorbeeld als leraar of mentor) en om zodoende in hun intieme en seksuele behoeften te voorzien. De groep *predisposed/self-initiated plegers* zijn als kind zelf fysiek of seksueel misbruikt en kunnen hierdoor symptomen van PTSS, depressie, verslaving en suïcidaliteit vertonen. Daarnaast zijn zij soms gemotiveerd door sadistische fantasieën. Daarnaast worden er nog twee typen vrouwelijke plegers omschreven waarbij het onduidelijk is of er sprake is van een mannelijke medepleger. De groep *homosexual criminal plegers* is vaak al eerder gearresteerd voor niet-seksuele delicten en wordt gemotiveerd door financieel gewin. Zij zijn vaak betrokken bij de uitbuiting of gedwongen prostitutie van andere (jong)volwassen vrouwen. Tot slot

worden *aggressive homosexual* plegers gemotiveerd door woede, wraak en jaloezie en plegen zij zedendelicten tegen volwassen vrouwen, vaak als onderdeel van huiselijk geweld.

Discussie

Concluderend blijkt uit de umbrella review dat er een grote diversiteit is binnen de populatie van plegers van zedendelicten. In wetenschappelijk onderzoek wordt meestal in de eerste plaats onderscheid gemaakt tussen plegers van verschillende soorten zedendelicten (verkrachting, kindermisbruik, seksuele moorden, online zedendelicten) en tussen mannelijke en vrouwelijke plegers, waarna er ook binnen deze subgroepen verschillende typen plegers zijn te onderscheiden. Hierbij blijken er meer verschillen dan overeenkomsten te zijn tussen de typologieën van de verschillende subgroepen van plegers van zedendelicten. Zo wordt bij de typologieën van verkrachting met name onderscheid gemaakt op basis van de motieven van de plegers, bij de typologieën van kindermisbruik is het onderscheid met name gericht op de primaire seksuele voorkeur van de plegers, en bij de typologieën van vrouwelijke plegers ligt de focus sterk op de aan- of afwezigheid van een mannelijke medepleger. Desalniettemin is er ook een overeenkomst tussen de typologieën van deze subgroepen (en van de niet in deze bijdrage besproken subgroepen van plegers van seksuele moorden en online zedendelicten): er kan telkens een onderscheid gemaakt worden tussen plegers die primair seksueel gemotiveerd zijn om een specifiek type slachtoffer te misbruiken en plegers die niet primair seksueel gemotiveerd zijn en/of geen seksuele voorkeur hebben voor het type slachtoffer dat zij misbruiken. De eerste groep kan omschreven worden als preferentiele plegers en bevat bijvoorbeeld de compensatory en sadistic plegers van verkrachting, de manipulative, introverted, en sadistic plegers van kindermisbruik, en de teacher/lover en predisposed/self-initiated vrouwelijke plegers. De tweede groep kan omschreven worden als situationele plegers, waarbij de zedendelinquentie voortkomt uit diverse niet-seksuele motieven of oorzaken zoals woede, agressie en macht, situationale factoren, financieel

Er ontbreekt een overkoepelend overzicht van typologieën van plegers van zedendelicten

gewin, en het onderdeel zijn van breder anti-sociaal gedrag.

Het is bij de interpretatie van deze bevindingen van belang om de beperkingen van de wetenschappelijke literatuur over deze typologieën in ogenschouw te nemen. Zo zijn de reviews die zijn geïncludeerd in de umbrella review van matige 'kwaliteit'. In slechts vijf gevallen was er sprake van een systematische review (i.e. alle beschikbare wetenschappelijke informatie werd meegenomen na systematische screening), waarvan er slechts één alle informatie bevatte om de studie te kunnen repliceren. Daarnaast was de meerderheid van de studies gebaseerd op gegevens uit de Verenigde Staten, en is de generaliseerbaarheid naar andere landen, zoals Nederland, mogelijk beperkt. Ook bleek dat de typologieën vaak gebaseerd zijn op erg kleine steekproeven, dikwijls afkomstig uit de klinische praktijk. Hierdoor is de omschrijving van een type pleger binnen een typologie soms gebaseerd op slechts één of enkele personen. In de meer recente typologieën valt hier een positieve ontwikkeling in te ontdekken: steeds vaker wordt gebruik gemaakt van gegevens over de levensloop, die worden geanalyseerd met geavanceerdere technieken. Tot slot viel het op dat in de onderzochte typologieën weinig werd gezegd over de aanpak van verschillende typen plegers en werd er bijvoorbeeld zelden ingegaan op specifieke mogelijkheden voor behandelingen voor bepaalde type plegers of op verschillen in recidiverisico tussen typen plegers van zedendelicten. •